

А.Б.Іванко

ГОРТАЮЧИ СТОРІНКИ ПАМ'ЯТІ...
(Спроба спо́минів)

м. Кіровоград

2014

Життя – це не тільки те, що людина
прожила, але й те, що вона пам'ятає,
й те, що вона про це розповідає.

Габріель Гарсія Маркес

Гадаю, в житті кожної людини наступає такий момент, коли хочеться оглянутись на прожиті роки, щось проаналізувати, підвести певні підсумки, згадати дорогих людей – тих, кого вже немає серед нас, відтворити неповторні, дорогі серцю сторінки дитинства, юності, зрілого життя.

Мені злегка за шістдесят. Це досить поважна цифра. Все частіше мене охоплюють спомини про прожиті роки. Я є звичайною, щоправда з чітко окресленою національною українською орієнтацією, людиною. Найвища посада, яку я обіймав у житті - посада заступника директора з науково-методичної діяльності Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського з 1996 до 2014 року. Себто, я є, як зараз прийнято говорити, пересічним громадянином. Нічого видатного у моєму житті не було. Щоправда, сорок років роботи у школі - це таки поважний аргумент на користь того, що щось доброго все ж у цьому житті зроблено.

Кожна людина, кожне життя є абсолютно неповторним. Хтось сказав, що зі смертю людини помирає цілий всесвіт.

Я народився 1 січня 1953 року в селі Порубаї Кобеляцького (тоді Кишеньківського) району на Полтавщині. Мої батьки – прості селяни-колгоспники Іванко Борис Кіндратович (1926-1987) та Іванко Ольга Сидорівна (1919-2000) Значну роль у моєму вихованні з раннього дитинства відіграла бабуся по матері Пархоменко (Шапка) Марія Арсентіївна (1887-1969 рр.). Вона походила з м.Херсона, мала гімназійну освіту, одружилася з моїм дідом по матері Шапкою Сидором (помер 1933 р.) і переїхала на його батьківщину в Полтавську область, в село Порубаї. Бабуся вивчила

українську мову, однак, до кінця свого досить довгого життя говорила з односельчанами з відчутним російським акцентом. Діда по батькові - Іванка Кіндрата Салифоновича я не пам'ятаю, бо він пішов із життя через кілька місяців після мого народження у 1953 році. Сьогодні їх прах покоїться на сільському, густо зарослому буйними кущами бузку цвинтарі села Порубаї, якого вже не існує. Залишилась тільки згадка, тільки пам'ять, а всі, хто жив у селі, «переселилися» на два цвинтарі. Від села, яке простягалось на добрих два-три кілометри вздовж зеленої балки, сьогодні залишилося кілька хат, де доживають свого віку мої колишні односельчани. Сумна доля, як і доля сотень сіл України на рубежі третього тисячоліття...

Ще кілька рядків про мого діда Іванка Кіндрата Салифоновича. На полиці моєї досить об'ємної (до 5 тисяч томів) домашньої бібліотеки стоїть том дореволюційного видання «Русская быль». Та й не том це, а те, що залишилося від кількох різних томів і від бібліотеки мого діда – учасника Першої світової війни. Від нього збереглися фотографії і спомини про батьківські розповіді. Дід був культурним селянином-середняком у селі Пилипенки (розташоване за два кілометри від Порубаїв. Всього домігся важкою працею. Коли почалася сталінська колективізація, дід найцінніше майно і реманент одним з перших віддав до колгоспу, але був розкуркулений. Односельчани вивезли з обійстя все до нитки, забрали навіть великого красивого собаку – дідового улюбленця. Але найтяжче було дідові розлучатися з бібліотекою, яку він довго і наполегливо збирав. Були там і багатотомні видання – та ж «Русская быль», була й десяти томна «Історія України-Руси» М.Грушевського. Всього батько не пам'ятав, бо йому тоді виповнилось десь сім років, але розповідав, що книжок вивезли кілька возиків. І ще довго з їх сторінок чоловіки скручували цигарки, а цупкими обкладинками книжок селянки накривали горщики. Дід мусив залишити велику власну хату під червоною бляхою, яку потім у колгоспі використовували як комору та зерносховище. Хата простояла десь до початку 90-х років, я ще бачив її на власні очі, а потім її розібрали. Дідові ж

після «розкуркулення» нічого не залишалось, як піти «у прийми» в Порубаї (його дружина померла ще у 20-ті роки).

Отож з батьківських розповідей мені, ще школяру в далекі 60-ті довелося вперше почути ім'я М.С.Грушевського, а також дізнатися, що він був заборонений радянською владою. Це було одне з важливих життєвих вражень, яке очевидно, певною мірою вплинуло на вибір мого життєвого шляху, професії – учитель історії загальноосвітньої школи.

Жила наша сім'я в самісінькому центрі села у хаті, збудованій на рубежі 20-30-х років. Це було типове українське житло – дах, критий соломною, сіни, досить простора кімната. Під одним дахом з житлом знаходився сарай, у якому утримували корову і свиней. Сіни були досить просторим приміщенням, де зберігалась маса цікавих для мене речей – батьків інструмент (він був чудовим плотником і майже всі столи, табуретки в домі були виготовлені його руками), маса мішків із зерном, яке в колгоспі видавали за вироблені трудодні, ящики з усілякими цікавинками. Мішки утворювали вузький «тунель» посередині, де стояв довгий топчан. На ньому в теплу пору року любив спати батько, до глибокої ночі читаючи улюблені книжки. Важливим атрибутом помешкання була, звісно, піч. Я й досі часом відчуваю себе хлопчиком 6-7 років на печі поруч з батьками. Гаряча черинь, на ній сушиться якесь зерно, поверх рядно – і ми утрюх. Часто це були душевні бесіди, розмови про прожитий день, читання батьком вголос якоїсь книги.

Електричне освітлення в село провели десь у 1957-59 роках, а до того сім'я послуговувалася гасовою лампою. Часто вечорами приходили сусіди «погомоніти», іноді грали в карти. Зимовими вечорами батько прямо в хаті в'язав віники. Тут він був найкращим майстром в селі і його «товар» користувався значним попитом серед односельчан. На подвір'ї навколо хати були розташовані курник, «курузник» - велика споруда з дерева для зберігання і просушки кукурудзяних качанів. У дворі було кілька скірт соломи, сіна, на які я любив вилазити і, зручно влаштувавшись, читав. Перед

хатою стояла «пічка» - літня піч-кухня. Навколо хати було чимало дерев як плодкових, так і декоративних. Позад хати – чимало вже досить старих вишень-шпанок, абрикос, підростали сливові дерева. З причілка хати буйно розрослися кущі жовтої акації, а далі – розкішні яблуня і груша. За ними батько насадив кілька рядів черешень, яблунь, слив. На клумбі цвіли розкішні «півники». Двір густо заріс споришем, немов вкритий зеленим килимом.

Неподалік від нас жила тьотя Маруся – батькова сестра. Я часто бував в її хаті, на подвір'ї. Перше, що кидалось в очі всім, хто підходив до двору тітки, це море квітів – чорнобривців, айстр, жоржин. Причому, квіти росли не тільки на клумбі на причілку хати, але й вздовж стежки, яка вела через огород на балку. Росли вони й по огороду між картоплею, буряками – кругом.

Було у тьоті Марусі, яку я дуже любив, ще одне захоплення – вишивка. Вишивала вона чудово і хрестиком, і гладдю. У хаті над вікнами висіли рушники, вишиті її руками, на ліжку, вкритому вишитим покривалом, підіймалася гора білосніжних подушок.

Тітка була дивовижно доброю і неодмінно пригощала мене чимось смачненьким. Але десь в 60-ті роки вона зі своїм чоловіком Миколою Йосиповичем та донькою Лідою переїхали до міста Новомосковська-3 (селище Кулебівка) на постійне місце проживання. Там уже жила її доросла дочка Тася, яка працювала медсестрою.

Тоді, в 60-ті роки зими були суворішими. Пам'ятаю, як батько ледве зміг відчинити двері з вулиці, а далі мусив дерев'яною лопатою прорубувати «тунель» серед кучугур до колодязя, до курника тощо. Ми, дітлахи, раділи такій зимі і каталися на санчатах та лижах, які купив батько.

Говорячи про враження раннього дитинства, не можу не згадати про свою першу дальню поїздку до м. Кременчука. Річ у тім, що я мав гланди, через це часто боліло горло і батьки вирішили повезти мене на консультацію до лікаря. Колгосп виділив «бобика» (так називали цей критий брезентом

ГАЗон). Окрім мене, їхав зі своїм батьком ще один хлопчик, мій ровесник. Тоді хтось зробив фотографії під час однієї із зупинок, які й досі зберігаються у сімейному альбомі. Але головне враження – це Кременчук, вірніше руїни будинків, які залишилися з війни. А був це десь 1959 чи 1960 рік. Я був вражений купами битої червоної цегли на місці колишніх кварталів, височенними будинками з вибитими вікнами. Це одне з найсильніших тодішніх вражень.

Згадуючи про дитячі роки, не можна обійти і наші ігри. Одна з найулюбленіших – гра «у школу». У дворі був великий металевий лист, на якому ми писали завдання, по черзі виконували роль учителя. Моїми компаньйонами по цих іграх були сусіди-дівчатка, мої майбутні однокласниці, серед них Швидка Тоня, Порубай. Катя. Грали «у ховачка». Пізніше – «у війну». Тут були задіяні Порубай Микола, Правда Льоня, його брат Анатолій та інші.

У 1968 році батьки вирішили купити нову, гарну хату. Вони вже давно приглядалися та прицінювалися і таки придбали її десь метрів за п'ятсот від старого обійстя. Це була відносно нова хата, оточена розлогими абрикосами та яблунями. Щоправда, батьки поступово перекрили дах шифером, стіни оббили плиточками. Отам ми і жили до 1994 року. Вірніше, жила мати після смерті батька з 1987 до 1994 року. У тому році ми перевезли її до себе на Кіровоградщину, до села Созонівка, де придбали для неї хату на три кімнати.

У вересні 1960 року настав мені час іти до першого класу. Тоді в нашому селі працювала початкова школа, де навчалися 1-4 класи. Школа розміщала у досить великому будинку, який до революції належав якомусь заможному односельцю. Хата покрита червоним залізом. У ній були дві просторі кімнати – у одній навчалися 1 та 3, а у другій – 2 та 4 класи. Зберігаю найтепліші спогади про свою першу учительку Порубай Надію Павлівну, яка заронила у моїй душі любов до навчання, до книги. Саме вона видавала книги для читання з великої шафи, яка стояла у третій кімнаті – учительській. Навчався я охоче, з класу до класу переходив з похвальними

грамотами.

Окрім навчання ми, школярки, доволі багато трудилися фізично. За школою була велика територія, де проводилися уроки фізкультури, стояла старезна груша, яка своїм віттям заглядала у вікно учительської кімнати. Ще далі – крільчатник-землянка, де жили десятки кролів, Ми доглядали за ними, готували для них траву, іншу їжу, прибирали у ямах. Сапали на пришкільній ділянці. Ще з тих років залишилися спомини про стінгазети, які доводилось мені оформляти, бо я непогано малював. Випускали яскраві плакати до дня зустрічі птахів, виготовляли годівниці та шпаківні.

Чотири роки пролетіли швидко і довелося думати про навчання у 5 класі. Пригадується урочисто-піднесена атмосфера, у якій нас приймали у піонери. На першотравневі, жовтневі, новорічні свята учні школи колоною йшли до сільського клубу, від якого, на жаль, вже не залишилося й сліду. Ми організовували концерти для жителів села – пісні, декламація, інсценізації. Довелося і мені бути прапороносцем – нести прапор школи на чолі колони. До речі, серед учнів були не тільки жителі мого села, але й сусідніх Пилипенок, які мусили в будь-яку погоду пішки мандрувати до школи. Пам'ятаю лише двох однокласниць-пилипенківців – Іванко Валю (однофаміліця) та Ткаченко Катю.

1 вересня 1964 року розпочалося моє навчання у 5 класі Озерської середньої школи. Це була велика сільська школа з паралельними класами, розташована за п'ять кілометрів від Порубаїв, а якщо добиратися до неї не польовими дорогами, а бруківкою, через Пилипенки, то набереться добрих шість-сім кілометрів. В суху пору року учні з Порубаїв, Пилипенок, Дабинівки, Прощурядів, Колісників добиралися до місця навчання на велосипедах. Пам'ятаю, я був просто вражений сотнями велосипедів під будівлями школи. Саме так, бо навчальня розміщувалася у великому будинку, який до революції, очевидно належав дуже заможному жителю села чи й навіть поміщицькій сім'ї. Тут були розміщені чотири класні кімнати з височезними стелями, великими вікнами, великий зал, на стінах якого висіли

стінні газети, які випускав кожен клас, учительська, кабінет директора Коваленка Семена Івановича – поважного сивоволосого учасника війни, географа за фахом, якого ми всі дуже боялися. Крім центрального корпусу, на території школи були розташовані ще три будівлі: одна з них дореволюційна, а решта – збудовані вже за радянської влади. Крім центрального, я навчався ще в двох корпусах.

Школа дала мені надзвичайно багато. Чимало з учителів були яскравими особистостями, дуже добре знали свій предмет і цю свою любов до науки передавали нам. З душевною теплотою через майже п'ятдесят років я згадую імена своїх педагогів: Завізіон Ольга Іванівна (російська мова та література), Кравченко Галина Кирилівна (історія та суспільствознавство), Кикоша Зинаїда Прокопівна (німецька мова), Гармаш Григорій Тихонович (біологія) та інші. Перед моєю уявою проходить серія блискучих уроків російської літератури, які творила Ольга Іванівна. Вона «заражала» нас своєю любов'ю до російської класики. На кожен урок приносила додаткову літературу, цитувала, переконувала читати якомога більше. На все життя запам'ятався своєрідний конкурс – хто більше напам'ять прочитає поезій О.С.Пушкіна. Цей урок підсумовував вивчення життя і творчості геніального російського поета і ми наввипередки, з азартом читали поетичні рядки. Цікаво, що й сьогодні я можу все прочитане тоді продекламувати через півстоліття. А уроки, присвячені творчості Л.М.Толстого, І.С.Тургенєва, Ф.М.Достоевського, А.П.Чехова... Цікава деталь: увесь зовнішній вигляд Ольги Іванівни нагадував образ російської барині XIX ст. – незмінні синій чи зелений костюм з мереживним комірцем, біла кофточка, жабо, велика красива брошка.

Дуже багато дала мені вчитель історії Кравченко Галина Кирилівна, яка читала у нас у старших 9-10 класах. Чіткість формулювань, яскрава розповідь, пояснення, тонка іронія – то все про неї. Власне, її приклад зумовив мій вибір: історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка.

Я був кращим знавцем німецької мови у класі, Хоча школу із золотою медаллю закінчили двоє випускників, але мій рівень володіння німецькою мовою (звичайно, в рамках програми) був кращим, ніж у них. Так само успішно я вивчав німецьку мову в інституті, а потім, вже на початку 2000-х років успішно склав кандидатський іспит з іноземної мови, досить швидко відновивши і поглибивши свої знання.

Школа мала досить великі дослідні ділянки, фруктовий сад, за яким ми доглядали, працювали в теплиці. Усім цим керував чудовий учитель біології Гармаш Григорій Тихонович. Він прекрасно знав предмет, доступною мовою неспішно вів свої пояснення, використовував багато наочних посібників. У липні 1981 року вже маючи сім років педагогічного стажу, я гостював у батьків під час літньої відпустки, поїхав до Озер і заїхав до Григорія Тихоновича. Ми довго і тепло спілкувалися, а потім він пішов до будинку і виніс двотомник «Історія стародавнього світу» за редакцією С.І.Ковальова. Книга була видана у Києві 1938 року. Я зараз тримаю в руках цей поживклий двотомник. На кожній книзі таким знайомим почерком виведено: «26.07.81. Г.Т.Гармаш Іванку А.Б.»

Незабутні шкільні роки...Сьогодні тої старої школи вже давно немає, є нова триповерхова споруда з новим педагогічним колективом. На жаль, мені не довелося побувати у цій школі. Щоправда, кілька років тому я отримав телефонний дзвінок з приводу зустрічі нашого класу, яка мала відбутися, але я не зміг поїхати і направив на ім'я директора листа такого змісту:

26 серпня 2010 року

м.Кіровоград

Дорогі мої однокласники!

Щойно тільки згадував про 40-річчя з часу закінчення школи, аж раптом учора дзвінок. Дуже шкодую, що в цей день не зможу бути разом з Вами, разом з учителями, які нас навчали. Я, на жаль, маю проблеми з

суглобами, а зараз загострення, і вириватися в дорогу не ризикнув.

Але я пам'ятаю кожного з Вас, пам'ятаю наші шкільні будні і свята. Закрию очі і бачу корпуси старої нашої школи, парти, за якими ми сиділи, шкільні ділянки, на яких доводилося працювати під керівництвом Григорія Тихоновича, бачу тісне приміщення шкільної бібліотеки і її господарку Раїсу Василівну. Досі пам'ятаю все, що вчили напам'ять на уроках літератури, бачу перед очима дорогих серцю вчителів, яким я вдячний безмежно: Ольгу Іванівну Завізіон (російська мова та література), Галину Кирилівну Кравченко (історія), Зинаїду Прокопівну Кикошу (німецька мова), наших класних керівників Дмитра Степановича Вільхового та Галину Василівну Мацак. Словом, пам'ятаю усіх.

Нехай Бог дарує здоров'я і многая літа нашим наставникам, які живуть поруч з нами, нехай буде вічна пам'ять тим, кого ми втратили за ці чотири десятиліття. Здоров'я і добра, творчої наснаги нинішньому поколінню педагогів Озерської середньої школи.

Був вражений повідомленням про те, що чимало наших однокласників уже немає з нами. Два роки тому приїздив у с.Порубаї, на мою батьківщину (власне, на те, що залишилося від села), на могилу батька і був шокований могилою Миколи Фролова, а, виявляється немає і Володі Завізіона, і ще кількох однокласників. Вічна їм пам'ять, вони залишаться з нами такими, яких ми згадуємо їх по шкільних роках. А пам'ятаю всіх – і озерян, і прощурадівців, і дабинівців, і колісниківців (кілька місяців тому випадково по телебаченню побачив Костю Іванка – він військовий моряк у Севастополі).

Бажаю усім, хто зібрався на зустріч, приємного спілкування, хоча й оповитого сумом за минулим, за дитинством і юністю, які вже ніколи не повернуться.

Що стосується мене, то я залишився вірним тому, чому нас навчали.

Маю 36 років педагогічного стажу. І зараз за сумісництвом читаю історію у Созонівській середній школі Кіровоградського району (це 11 кілометрів від Кіровограда). 13 років працював завучем у цій же школі, а з 1996 року по сьогодні працюю заступником директора (проректором) Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. У 2006 році захистив кандидатську дисертацію в Інституті педагогіки Академії педагогічних наук України. Є автором 7 книжок, а до кінця року вийдуть ще дві – одна у Кіровограді, а друга у Харкові у видавництві «Основа». Опублікував 125 статей з педагогіки, історії педагогіки, з історіографії історії України. Висилаю ксерокопію сторінок з книги про наш інститут, де описано, чим я займаюсь.

Уже майже 35 років як одружений. Дружина – вчитель зарубіжної літератури. 37 років працює в тій же школі, що і я. Синові Ігореві 32 роки, працює у Правекс-банку.

Ось, здається і вся інформація про себе. 4 вересня я цілий день думатиму про вас усіх, хто зможе зібратися.

Зичу Вам усіх гараздів, яких можна побажати справді близьким і дорогим людям.

З повагою ваш однокласник Андрій, або, як називала мене Ольга Іванівна – Андрюшенка. Хто зможе і захоче поспілкуватися – роб.тел. 22-49-64; моб. 0953538355.

Шкільні роки – це період наростання інтересу до книги. Комп'ютерів тоді, звісно, не було, телевізор («Рекорд 64-2» з діагоналлю 28 сантиметрів) батьки придбали у 1967 році. Отож часу на читання залишалося більш ніж досить. Читав бібліотечні книжки. Як зараз бачу перед собою стару хату на дві половини на території школи. В одній половині жила старенька бабуся, а другу вона здавала школі під бібліотеку. Я й зараз зберігаю відчуття якогось душевного трепету, яке охоплювало мене під час відвідування бібліотеки. Її

господарка Раїса Василівна, певне, помітивши мій настрій, незабаром дозволила «ритися» в книжках, вибирати ті, які мені припали до вподоби. Читав і власні книжки, яких на етажерці, виготовленій батьком, ставало дедалі більше. Переважала військова тематика: «І один у полі воїн» Ю.Дольд-Михайлика, «Сильні духом» Д.Медведева, «Тамара» А.Хижняка, мемуари О.Покришкіна «В небі війни», збірник «Дорогой мужества». Але читалися й інші книжки. Пригадую теплу, розігріту протягом літнього дня, призьбу нашої хати, у мене в руках читана-перечитана книга Д.Дефо «Пригоди Робінзона Крузо... Захоплювався я й пригодницькими романами Ж.Верна, багатьма іншими авторами – В.Владком («Сивий капітан») В. Нестайком тощо.

Батьки всіляко підтримували і заохочували мій потяг до книги. Це якийсь дивовижний феномен. Мати фактично не мала ніякої освіти, окрім лікнепу, батько встиг закінчити до початку війни лише п'ять класів Озерської школи. Але сім'я була «читабельною». Батько постійно тримав в руках книгу, це було нормою. Навесні, влітку, звісно, часу для книги було менше, а от пізньої осені, взимку батько розкошував. Восени він сідав на велосипеда, брав великий мішок і їхав до сусіднього села Дабинівка, де була непогана сільська бібліотека, набирав книг, аби їх вистачило до весни. Пам'ятаю, особливо батько любив творчість латвійського письменника Віліса Лациса. Він том за томом перечитав зібрання його творів, а це більше десяти томів. Пригадую на батьківському столі грубі томи «Брусків» Ф.Панфьорова, «Петра І» та «Ходіння по муках» О.Толстого, «Севастопольская страда» Сергеева-Ценського, українську класику – історичні романи Михайла Старицького, «Повію» П.Мирного. Отож, приклад батька був визначальним для мене. Я в результаті став (без будь-якого перебільшення) справжнім бібліофілом, бібліоманом. Сьогодні моя бібліотека налічує приблизно 5 тисяч томів, а втім, про це розповім далі.

Навчаючись в Озерській школі, я часто відвідував книжкову крамницю, яка була розташована поруч з сільмагом неподалік від школи. Тьотя Поля ,

господарка магазину, люб'язно дозволяла ритися в книгах, вибирати те, що до вподоби. З придбаних тоді книг і досі на моїй полиці стоять роман П.Мирного та І.Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні», «Кочубей» А.Первенцева, «Золота липа» І.Дубинського та інші. Попри скромні статки сім'ї батьки не шкодували коштів на передплату періодичних видань. Регулярно надходили газети «Известия», «Труд», «Правда України», для мене передплачувалися «Зірка». «Юний ленінець», журнали «Советский воин» та «Пионерия».

У школі я став комсомольцем, але ця подія не залишила якогось яскравого сліду, смутно пам'ятаю поїздку разом з однокласниками то Кобеляцького райкому комсомолу – ото й усі спогади.

Навесні 1970 року я успішно закінчив Озерську десятирічку з однією-єдиною четвіркою з геометрії, але срібних медалей тоді ще не було. Постав вибір подальшого життєвого шляху. А він визначився досить чітко: історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка. У червні ми удвох з батьком повезли подавати документи. Мене не пустили самого, бо до того я взагалі не був у великих містах. Документи прийняли, а батько знайшов мені квартиру на місяць для навчання на підготовчих курсах при інституті. У дворі будинку по вулиці Пушкінській,73 був невеличкий садочок, а посеред нього – столик і лавки. Отам я проводив увесь вільний від курсів час, студіюючи історію СРСР за підручником Федосова як ключовий предмет. На вступних іспитах, а їх було чотири, я виступив успішно, написавши твір за поемою Т.Г.Шевченка «Гайдамаки» на «4», історію СРСР, українську мову та літературу (усно), німецьку мову склав на відмінно. Поїхав додому і через якийсь час отримав листа про зарахування мене студентом. Три роки навчання я проживав на тій же квартирі по Пушкінській у тітоньки Насті, а на останньому четвертому курсі отримав місце в гуртожитку, де, звісно, умови для навчання були гіршими, бо в кімнаті було ще троє студентів.

Хочеться бодай декілька абзаців присвятити характеру навчання в

інституті. А він був і лишається особливим, бо у ньому працював видатний педагог Г.Ващенко, навчався А.Макаренко, його закінчував В.Сухомлинський. Я й досі безмежно вдячний Полтавському педінституту за ті чотири роки історичних студій, його чудовим викладачам, які ввели нас у дивовижний світ історичної науки. Нам читали блискучі курси історії стародавнього світу, історії середніх віків, нової, новітньої історії, історії СРСР, курси історіографії історії СРСР, історіографії нової та новітньої історії. **Але нас не вчили історії України!** Ні, курс історії УРСР читався, але його навіть порівняти не можна було за об'ємом, повнотою з курсом історії СРСР (фактично історії Росії). І що то був за курс? У мене й досі зберігається конспект лекцій, на обкладинці якого я тоді вивів «Українська минувшина» Боляче і гірко гортати його сторінки. Спаплюжена, суцільно сфальсифікована історія рідного краю. І знову згадки про М.Грушевського. І ярлики, ярлики ідеологічного характеру: «зубр українського буржуазного націоналізму», «буржуазно-націоналістичний фальсифікатор історії», «ворог українського народу». Вже тоді, на початку 70-х, мисляча частина студентів-істориків задавалася питанням: а де ж його праці, чому б не познайомитися з ними, чому вони сховані від нас? Що ж стосується української історіографії, то вона нам просто не читалась. Ми добре знали про російську історіографію, знали сторінки життя, праці М.Щербатова, І.Болтіна, В.Татищева, М.Карамзіна, С.Соловйова, В.Ключевського, М.Покровського та інших. Водночас в «Историографии истории СССР» можна було прочитати про українську історіографію аж на трьох сторінках (підручник має об'єм 460 сторінок). Там згадуються М.І.Костомаров, Д.І.Яворницький, В.С.Іконников і, звичайно, М.С.Грушевський – «виднейший буржуазный украинский историк, являвшийся лидером буржуазно-националистического движения, ярким и убежденным сторонником прогерманской ориентации». І ще: «...весь многотомный труд этого историка (мається на увазі «Історія України-Руси» - А.І.) представляет собой згусток идей буржуазного национализма, в нем резко выражена направленность против материалистического понимания

истории. Материализму Маркса и Энгельса историк противопоставил неокантианский позитивизм» і т.д. і т.п.

Нам не рекомендували видану ще в 1959 році книгу професора М.І.Марченка «Українська історіографія» (від найдавніших часів до середини ХІХ ст.). Щоправда, видана вона була на ті часи мізерним тиражем 5 тисяч примірників. Цю книгу я відкрив для себе лише в 1996 році, і зрозумів, що її автор – дід українського правозахисника Валерія Марченка. Він в кінці 50-х років зробив усе можливе і неможливе для використання всіх лазівок для пропаганди українськості.

Важливим життєвим враженням для студента, який щойно закінчив перший курс, була археологічна практика у м.Києві. Влітку 1971 року ми, студенти-історики проводили розкопки на Старокиївській горі і побачили наяву знаменитих археологів – тоді ще молодого вченого М.Ю.Брайчевського та П.Толочка.

Роки навчання в Полтаві – це час напруженого учіння. Практично увесь свій вільний час після лекцій я проводив у навчальних кабінетах, де лаборанти видавали для конспектування необхідну наукову літературу, в читальному залі інституту. Доводилось простоювати в чергах і на абонементі багатющої бібліотеки. А вона справді була багатющою, бо істфак функціонував десятиліттями, отож нам на руки видавали навіть монографічну літературу, не кажучи вже про елементарні підручники. Наше читання, нашу любов до книги всіляко стимулювали викладачі. Все життя згадую викладача нової історії Мазуренко Лідію Логвинівну. Вона на кожну лекцію приносила стоси книжок. Особливо їй подобалися видання із популярної серії «Жизнь замечательных людей» (ЖЗЛ). Цитувалися книги, присвячені Вольтеру, Монтеस्क'є, Марату, Робесп'єру та іншим. Цитувався академік Є.В.Тарле, його знамениті монографії «Наполеон» та «Галейран». І це «заражало» кращу частину студентів любов'ю до книги. Багато хто почав збирати свої домашні бібліотеки.

Попри завантаженість, я знаходив час для практично щоденних

«походів» по численних книжкових магазинах Полтави, розташованих на вулицях Фрунзе, на Ленінградській («Букініст»), в районі центрального ринку. Давалося це шляхом граничної економії в харчуванні. Особливо подобався магазин «Кошалін», де я купив чимало гарних книжок, зокрема, монографію Гессена «Герцен против самодержавия», книги із популярної тоді серії «Пламенные революционеры», багато чого іншого. В тому числі 16-томну «Советскую Историческую Энциклопедию», «Історію міст і сіл» (Полтавська область) тощо. На момент закінчення вузу я зібрав бібліотеку, яка складалася з 1300 томів.

Нашому вихованню протягом чотирьох років навчання сприяла, безумовно, архітектурна аура міста – колишнього губерньського центру. Кругла площа в центрі міста, Корпусний парк з колоною слави, збудованою росіянами до 100-річчя Полтавської битви, дивовижне творіння В.Кричевського – будинок Полтавського губерньського земства... А музеї? Унікальний, один з найкращих краєзнавчих музеїв України – то Полтава. Музей-садиба І.П.Котляревського та його музей, музей П.Мирного, В.Короленка, музей Полтавської битви та багато інших пам'яток.

У 1974 році настав час прощатися з нашою *Alma mater*. Ми мали визначитися з вибором місця роботи. Всі кинулися до читального залу за відповідними томами «Історії міст і сіл», гарячково шукали міста і села, куди б вирушити на вчительську діяльність. Я довгенько вагався і врешті зробив вибір – Кіровоградська область, Кіровоградський район. Село Оситняжка. А вибір цей був зроблений не без впливу мого кіровоградського, точніше, знам'янського друга Юри Сопільняка, який і нині проживає у м.Знам'янка, де працює директором школи-гімназії. Отож, я отримав відповідне направлення, вчасно прибув у серпні 1974 року до Оситнязької школи, але з'ясувалося, що вчитель-пенсіонер ще виявляє бажання працювати, місця, таким чином, для мене не виявилось. Довелося їхати додому. А на серпневій конференції освітян Кіровоградського району мене «перехопив» і запросив до себе на роботу молодий директор Високобайрацької середньої школи Медведенко

О.О. Так розпочався мій педагогічний шлях довжиною сорок років. Школа була старою, тобто була розміщена в будинку, який до 1917 року належав місцевому поміщику. До нього була зроблена прибудова, а початкова школа взагалі була розміщена на іншому кінці села, яке простяглося на кілька кілометрів. Школа була невелика, однокомплектна, в класах налічувалося 10-15 учнів. Щоправда, восьмий клас, де мені було доручено бути класним керівником, складався з 30 учнів. Клас був непростий по дисципліні, отож роботи мені вистачало. Майже кожного дня доводилося відвідувати батьків, які жили за кілька кілометрів від центру села. Звичайно, треба було готувати плани-конспекти уроків, а працював я з 5 по 10 клас. Проживав на приватній квартирі, яку для мене знімала школа неподалік місця роботи. Моїми зусиллями за допомогою директора школи Медведенка О.О. та завуча Коваленка І.Л. було обладнано кабінет історії, де я активно використовував технічні засоби навчання, була сформована бібліотечка кабінету.

На другий рік я був призначений заступником директора з виховної роботи (організатором позакласної роботи). На березневих канікулах 1975 року відбувався обласний зліт молодих учителів, організатором якого виступав обком профспілки працівників освіти, облуро та обласний інститут удосконалення вчителів. Пленарна частина відбувалася в міському палаці культури імені Компанійця, а потім ми виїхали до Полтави. У поїзді відбулася подія, яка стала переломною у моєму житті – я познайомився з симпатичною учителькою російської мови та літератури, як з'ясувалося Сосонівської восьмирічної школи, Клімовицькою Валентиною Семенівною. Після того почалися зустрічі, які закінчилися 6 грудня 1975 року нашим весіллям. Закінчився другий навчальний рік у моєму житті. І тут з'ясувалося, що в Сосонівці звільнилося місце вчителя історії. З 1 вересня 1975 року я розпочав викладацьку діяльність у цій школі, яка була добре відомою не лише в області, але й в Українській РСР та навіть колишньому Союзі як одна з найкращих шкіл продовженого (повного) дня. Її очолював легендарний директор Максютін Сергій Григорович – фронтовик-розвідник, кавалер

численних урядових нагород, один із славетної плеяди директорів шкіл в період «золотих десятиліть педагогічної думки на Кіровоградщині». У 2014 році виповнюється 100 років від дня його народження. Школа розміщувалась у новому двоповерховому приміщенні, яке було збудовано у 1971 році. Тут працював дружний колектив педагогів-одномумців, який сформувався за активної участі Максютіна С.Г.

Говорячи про роботу педагогічного колективу протягом 80-х – 90-х років, не можна не згадати про людей, які заклали міцний фундамент Созонівської школи в попередні роки. Саме Максютін С.Г., очолюючи школу понад три десятиліття, був її душею, ініціатором багатьох творчих починань. З ім'ям Максютіна С.Г. пов'язане становлення школи продовженого (повного) дня, забезпечення тісної співдружності вчителів і вихователів, ефективне використання різноманітних організаційних форм діяльності учнів, їх відпочинку, розвитку здібностей і нахилів кожного вихованця через гармонійну систему об'єднань за інтересами. Багато зусиль Сергій Григорович і очолюваний ним педагогічний колектив докладали до педагогізації батьківської громадськості. Чітку взаємодію, співпрацю школи, сім'ї та громадськості вони вважали трьома нерозривно пов'язаними складовими єдиної виховної системи.

В роки, коли школу очолював С.Г.Максютін, тут підібрався відмінний педагогічний ансамбль. І сьогодні у педагогічному колективі добре пам'ятають і віддають належне одномумцям Сергія Григоровича – Галюк О.І., Максютіну О.С., Якушенку О.С., Максютіній М.С., Пилипас М.Т., Полішко Н.С., Котляр Г.Г., Пархоменко Л.В., Гладун Є.В., Луценко З.М., Лук'янюк Р.Д., Устименко Г.В., Сибіберт Н.А., Чальцевій Г.О., Моргун З.Р., Дитяткіній Т.Ф., Манжук К.В., Малому В.А. та іншим.

Пішовши з посади директора Созонівської школи у 1978 році, Максютін С.Г. ще багато років працював в обласному ІУВ, щедро ділячись своїм багатющим досвідом з освітянами області. Певний час школу очолював молодий директор Лучанов А.І., а з 1980 року сюди був призначений

колишній директор Української середньої школи, досвідчений педагог Дяченко В.І., який тривалий час очолював педагогічний і учнівський колективи і надзвичайно багато зробив для підтримання і розвитку традицій школи, які були закладені в попередні десятиліття.

З січня 1982 року я був призначений заступником директора з навчально-виховної роботи і працював на цій посаді до січня 1995 року. Це була складна і багатогранна робота. Школа вважалася опорною з методичної роботи з педагогічними кадрами. Але з усіх напрямків моєї роботи, очевидно, варто докладніше сказати про роботу об'єднань за інтересами. Це була така собі «фішка» школи. Тут діяли пізнавальні, трудові, технічні, естетичні, спортивні об'єднання. Їх діапазон досить широкий – від «чомучок» – до «Юного фізика», від гуртка аплікації – до «Юних художників», від лялькового театру – до драматичної студії старшокласників «Ровесник»

Ці об'єднання охоплювали різні галузі науки, техніки, культури. Їх роботою керували вчителі і вихователі, батьки і наукові співробітники обласного науково-виробничого об'єднання «Еліта», викладачі Сосонівської музичної школи і навіть учні-старшокласники. Об'єднання за інтересами давали можливість кожному учневі займатись цікавою для нього справою, поглиблювати свої знання з улюблених предметів. Робота об'єднань будувалася з врахуванням вікових особливостей учнів, їх нахилів. При цьому максимально використовувалася ініціатива і творчість дітей.

За двадцять років роботи в школі мені довелося керувати багатьма об'єднаннями: політичним клубом старшокласників «Я і час», клубом хлопчиків, клубом «Музика з тобою» на базі шкільного кабінету естетики. У 1985 році було започатковано драмстудію старшокласників «Ровесник», яка працює і по сьогодні, тобто 2015 року можна відзначати 30-річчя її діяльності.

Підсумки роботи школи були узагальнені мною у першій моїй книзі «Етюди про школу» (Кіровоград, 1995) у співавторстві з Медведенком О.О.

Після того, як я перейшов працювати до обласного управління освіти на

посаду інспектора-методиста (пропозиція Медведенка О.О.) з 1995 року студію очолила моя дружина - Іванко В.С. За ці роки поставлено десятки спектаклів за п'єсами українських, російських, європейських драматургів. Про досвід роботи студії розповідає вже згадана книга «Етюди про школу», , численні статті з досвіду роботи у періодичних виданнях.

Доводилося керувати роботою різноманітних факультативів, особливо запам'ятався факультатив «Скарби мистецтва України» (34 години) для учнів 9 класу.

14 місяців я працював в облуро, а з 1 березня 1996 року перейшов на роботу в обласний інститут удосконалення вчителів (нині Комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського») на посаду заступника директора з навчально-методичної, а пізніше з науково-методичної діяльності. З лютого 2014 року за станом здоров'я я залишив цю посаду і перейшов працювати на 0,5 ставки на кафедру педагогіки, психології та корекційної освіти. Багатогранну роботу в інституті я поєднував з громадською діяльністю, зокрема, кілька років був заступником голови обласної організації Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т.Г.Шевченка, а потім років 5 був головою цієї організації. Просвіт'яни проводили значну за обсягом патріотичну роботу - вечори, присвячені ювілейним датам С.Петлюри, С.Бандери, інших видатних українців. Пригадується вечір пам'яті Героїв Крут, який ми провели на базі обласного лялькового театру тощо. Все це робилося дружньою компанією разом з незабутнім Миколою Хомандюком, головою обласної організації Національної спілки письменників України В.В.Бондарем, його дружиною, відомою журналісткою Світлою Орел. Нас і досі пов'язують щирі стосунки, на жаль, тепер ми зустрічаємось рідше.

В ті роки мені багато разів доводилося бувати у Києві – різного роду наради в центральній «Просвіті», які проводив її багаторічний голова Павло Мовчан, я був учасником урочистого зібрання в палаці «Україна», присвяченого десятій річниці проголошення незалежності України. Був

делегатом одного із Всесвітніх форумів українців, делегатом великого (ХУІ, якщо не помиляюсь) збору членів ОУН.

Роки роботи в інституті, а це майже 18 років, були періодом, коли я активно друкувався в обласній, всеукраїнській періодичній пресі. Таких статей у мене понад 150. Виходили одна за другою книжки. Ось їх перелік:

1. Етюди про школу. Кіровоград, 1995. – 54 с.
2. Вивчення української культури в шкільному курсі історії України (5-11 класи). Кіровоград, 1996. – 60 с.
3. Вивчення теми «Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького в шкільному курсі історії України (8 клас). Кіровоград, 2001 (у співавторстві з Ю.В.Кравченко) – 96 с.
4. Історики України ХІХ-ХХ ст. (Нариси української історіографії) Кіровоград, 2001 – 384 с.
5. В.О.Сухомлинський, І.Г.Ткаченко: діалог самодостатніх педагогічних систем. Кіровоград, 2002. – 60 с.
6. Освітня діяльність та педагогічна спадщина І.Г.Ткаченка. Кіровоград, 2004. – 188 с.
7. Історики України ХІХ-ХХ ст. К., «Шкільний світ», 2008. – 128 с.
8. Науково-педагогічна спадщина Ткаченка І.Г. (1919-1994 рр.). Кіровоград, 2009. Монографія (У співавторстві з Мельничуком С.Г. та Завіною В.І.). – 168 с.
9. Нашадки Нестора. Частина 1-2. Харків, «Основа», 2010. – 272 с.
10. В.О.Сухомлинський – шістдесятник (Еволюція суспільно-політичних та педагогічних поглядів). Кіровоград, 2011. – 28 с.
11. Д.І.Чижевський – людина з Парнасу науки (У книзі «Наш земляк Дмитро Чижевський – видатний учений-енциклопедист, філософ та історик культури й науки» - Кіровоград, 2014. – с.6-40).

Ось, здається і все. Напевне, тут можна поставити крапку чи три крапки... Але, думається, основне сказане.